

EU:n epäviralliset kilpailukykyministerikokoukset 6.-8.2.2023; raportti

EU:n epäviralliset kilpailukykyministerikokoukset (sisämarkkinat, teollisuuspolitiikka 6.-7.2. ja tutkimus, innovaatiot 7.-8.2.)

EU:n epävirallisen kilpailukykyministerikokouksen (sisämarkkinat, teollisuuspolitiikka) keskusteluissa keskityttiin kilpailukyvyn vahvistamiseen vihreässä siirtymässä ja lyhyen aikavälin toimien suhteeseen pitkä aikavälin tavoitteisiin nähden. Keskustelujen taustalla oli osittain Yhdysvaltojen toimet vihreän siirtymän vauhdittamiseksi (IRA) sekä komission ennen kokousta julkaisema tiedonanto EU:ssa suunniteltavista toimista. Suomea kokouksessa edusti työministeri Tuula Haatainen.

Keskustelussa korostettiin tarvetta rakentaa Euroopan kilpailukykyä sen omien vahvuuksien kautta. Sisämarkkinoiden merkitys, toimiva säädösympäristö ja sujuvat lupamenettelyt, osaaminen ja innovaatiot nostettiin esiin houkuttelevan innovaatioympäristön perustana, joka mahdollistaa vihreän siirtymän onnistumisen. Komission ajatuksiin valtiontukisääntöjen merkittävistä muutoksista suhtautui varauksellisesti suuri joukko jäsenvaltioista. Ne korostivat puheenvuoroissaan tasapuolisen kilpailuympäristön säilyttämisen tärkeyttä sekä tukikilpailun uhkaa. Jotkin jäsenvaltiot suhtautuivat komission ajatuksiin myönteisemmin ja korostivat tasapuolisten kilpailuolosuhteiden tärkeyttä suhteessa kolmansiin maihin. Näkemykset erosivat myös suhtautumisessa olemassa olevien rahoitusvälineiden käyttöön ja komission tiedonannossa esitettyyn suvereniteettirahastoon liittyen.

Epävirallisessa EU:n kilpailukykyministerikokouksessa (tutkimus, innovaatiot) keskusteltiin tutkimusinfrastruktuureista ja tieteellisestä julkaisemisesta. Jäsenmaat kannattivat tieteen avoimuutta, korostivat investointeja tutkimusinfrastruktuureihin ja muistuttivat tutkijoiden osaamiseen panostamisesta. Jotta tieteellisen julkaisemisen avoimuutta voidaan parantaa, tulee koko julkaisemiskulttuuria muuttaa. Tähän tarvitaan eurooppalaista yhteistyötä. Suomea kokouksessa edusti valtiosihteeri Ann-Mari Kemell.

Epävirallisissa kokouksissa ei tehty päätöksiä.

Sisämarkkinoista ja teollisuuspolitiikasta vastaavien kilpailukykyministerien kokouksessa keskusteltiin kilpailukyvystä vihreässä siirtymässä ja tarvittavista lyhyen aikavälin toimista suhteessa pitkän aikavälin tavoitteisiin. Puheenjohtajavaltio Ruotsin laatimassa taustamuistiossa korostettiin toimivien sisämarkkinoiden merkitystä Euroopan taloudelle, vihreällä siirtymällä ja kilpailukyvyllä myös tilanteessa, jossa Yhdysvaltojen ja Kiinan toimet ja Venäjän hyökkäyssota aiheuttavat haasteita. Keskustelua jatkettiin epävirallisessa Eurooppa-neuvoston kokouksessa 9.2.2023.

Keskustelua pohjusti osaltaan komission 1.2.2023 julkaisema tiedonanto vihreän kehityksen ohjelman teollisuussuunnitelmaksi (Green Deal Industrial Plan for the Net-Zero Age). Sisämarkkinakomissaari Thierry Breton viittasi avauspuheenvuorossaan Eurooppa-neuvoston pyyntöön ja tarpeeseen vahvan viestin antamiselle eurooppalaisille yrityksille EU:n tulevista toimista huolestuttavassa tilanteessa. Pitkän tähtäimen tavoitteita ovat kestävyys, strateginen autonomia ja resilienssi.

Komissaari korosti 1) sisämarkkinoiden merkitystä. Sääntely-ympäristön pirstaloitumista tulee välttää ja resilienssiä vahvistaa toimilla kuten sisämarkkinoiden hätäapuvälineellä (SMEI). Palvelut ovat tärkeä osa teollisuuden ekosysteemejä, ja palvelumarkkinoiden kehittämisen osalta komissio toivoo konkreettisia edotuksia yleisten sloganien sijaan. Sisämarkkinoiden toimintaan vaikuttavat kansalliset menettelyt ja säädökset, ja SMET (Single Market Enforcement Taskforce) tekee tärkeää työtä esteiden poistamiseksi. Breton korosti 2) vihreän siirtymän rahoituksen olevan tärkeä kokonaisuus ja että väliaikaiset kriisiajan valtiontukisäännöt tulee muuttaa vihreää siirtymää vauhdittaviksi säännöiksi. Kyse on vain osittain vastauksesta Yhdysvaltojen IRA-kokonaisuuteen. Kansallisten tukien lisäksi tarvitaan EU-rahoitusta, jotta kaikilla mailla olisi mahdollisuudet siirtymän rahoittamiseen. Olemassa olevien rahoitusvälineiden käyttö on keskeistä. 3) Kolmasmaasuhteiden osalta komissaari korosti tarvetta varmistaa tasapuoliset kilpailuolosuhteet globaalisti ja viittasi kauppapoliittisiin instrumentteihin sekä uusiin EU-säädöksiin (kuten IPI - International Procurement Instrument ja FSR - Foreign Subsidies Regulation) ja kumppanuuksiin.

Jäsenmaiden keskustelussa korostettiin, että on välttämätöntä huolehtia kilpailukyvyyn ylläpitämisestä pitkällä aikavälillä ja lyhyen aikavälin toimien tulee tukea tätä tavoitetta. Suomi korosti, että EU:n kilpailukyky tulee rakentaa omien vahvuuksien pohjalle. Avoin kilpailu, toimivat sisämarkkinat, digitalisaatio, innovaatiot ja osaaminen sekä hyvät kauppasuhteet luotettavien kumppaneiden kanssa ovat avain pitkän aikavälin kilpailukykyyn. Lisäksi Suomi korosti nykyisten rahoitusvälineiden tehokasta käyttöä. Tehokas kilpailu- ja valtiontukipolitiikka on toimivien sisämarkkinoiden ja tasapuolisen kilpailuympäristön edellytys. Valtiontuet tulee kohdentaa tarkasti määriteltyihin markkinapuutteisiin, mikä varmistaa tasapuolisen toimintaympäristön säilymisen. Lyhyellä aikavälillä väliaikaista valtiontukisääntöjen joustavoittamista on tarvittu ja jo väliaikaiset säännöt mahdollistavat merkittäviä tukia yrityksille. Myös Suomi on hyödyntänyt joustoja. Liian pitkään kestäessään joustot ovat haitallisia ja nyt tulisi ryhtyä keskustelemaan paluusta normaaleihin valtiontukisääntöihin. Peruslinjan muutokset voivat toteutuessaan vaarantaa sisämarkkinoiden perustan ja erityisen huolestuttavia ovat ajatukset tuotannollisten tukien osalta. Vaarana on valtiontukikilpailu. Muutoksiin ei tule ryhtyä ilman vahvaa näyttöä muutoksen pitkän aikavälin hyödyistä. Valtiontukipolitiikka on vain yksi työkalu pitkän aikavälin tavoitteisiin pyrittäessä. EU:n tulee muodostaa järkevä politiikkatoimien kokonaisuus ja hyödyntää markkinoiden toimintaa vähiten haittaavia toimia.

Useat jäsenvaltiot korostivat sisämarkkinoiden merkitystä, valtiontukikilpailun uhkaa ja vaativat tarkkaa analyysiä ennen kuin valtiontukisääntöjä muutetaan merkittävällä tavalla. Euroopan on reagoitava nopeasti muuttuneeseen tilanteeseen. Esim. Saksa korosti vahvasti, että se ei kannata villiä kilpailua valtiontuilla. Valtiontukien vertailu jäsenmaiden hyväksytyjen tukiohjelmien suuruuden osalta on väärin ja myönnettyt tuet ovat oikea vertailukohta. Toisaalta Ranska korosti omassa puheenvuorossaan tasapuolisten kilpailuolosuhteiden merkitystä suhteessa kolmansiiin maihin ja tuki komission ehdotuksia.

Valtiontukijärjestelmien ja prosessien yksinkertaistamista ja nopeuttamista kannattivat useat jäsenvaltiot. Lisäksi osa maista korosti IPCEI-järjestelmän tärkeyttä ja kehittämistä. Itävalta toi esiin jo aiemmin tekemänsä ehdotuksen uuden IPCEI:itä käsittelevän foorumin perustamisesta.

Komission tiedonannossa esiin tuotujen EU-rahoitusvälineiden käytön osalta osa jäsenvaltioista kannatti olemassa olevien varojen hyödyntämistä ja uudelleen kohdentamista, osa jäsenvaltioista vastusti sitä. Muutamat jäsenvaltiot korostivat, että koheesiorahojen käytön osalta myös ns. vanhojen jäsenvaltioiden tilanne tulee huomioida. Kaikilla tulee olla mahdollisuus panostaa vihreään siirtymään. Suvereniteettirahastoa sivuttiin puheenvuoroissa ainoastaan vähän. Myös puhtaan energian saatavuuden turvaamista ja korkealaatuisen T&K-toiminnan tärkeyttä vihreässä siirtymässä korostettiin. Lisäksi vahvan teollisen pohjan tärkeys Euroopalle nousi esiin.

Puheenvuoroissa toistettiin myös säädösympäristön merkitys vihreän siirtymän mahdollistajana ja vauhdittajana. Erityisesti mainittiin investointien lupamenettelyn hitaus ja monimutkaisuus sekä tuotteiden markkinoille tulon esteet ja esimerkiksi kierrätykseen liittyvät kysymykset. EU:n säädösympäristön tulee olla ennustettava. Muutama jäsenvaltio katsoi, että yrityksille ei tule säätää lisää taakkaa (regulatory moratorio), vaan niiden on annettava toipua kriiseistä. Kauppapolitiikan osalta muutama maa korosti Yhdysvaltojen tärkeyttä kauppakumppanina ja avoimen kauppapolitiikan

tärkeyttä.

Keskustelun yhteenvedossa komissaari Breton nosti esiin

- 1) tarpeen omalle eurooppalaiselle lähestymistavalle vihreässä siirtymässä (Euroopan luotettava itseensä ja otettava vastuuta),
- 2) tarpeen yritysten hallinnollisten menettelyjen vähentämiselle,
- 3) tarpeen lupajärjestelmien ja valtiontukimenettelyjen yksinkertaistamiselle (esim. IPCEI prosessit kestävät liian kauan) sekä
- 4) tarpeen olemassa olevien rahoitusvälineiden tehokkaalle käytölle. Kaikkien jäsenvaltioiden tulee pystyä saamaan rahoitusta. Suvereniteettirahastokysymykseen komissio palaa myöhemmin.

Ministerit keskustelivat pienemmissä työpajoissa EU:n pitkän aikavälin kilpailukykyyn ja vihreään siirtymään vaikuttavista teemoista. Suomi osallistui keskusteluun sisämarkkinoiden roolista vihreän siirtymän mahdollistajana. Keskustelua työpajassa alusti Ruotsin elinkeinoelämän järjestön (Svenska Näringsliv) edustaja.

EU:n epävirallisessa tutkimuksesta ja innovaatioista vastaavien kilpailukykyministerien kokouksessa keskusteltiin 1) tutkimusinfrastruktuureista ja 2) tieteellisestä julkaisemisesta. Aiheita alusti professori Åsa Wikforss keynote-puheenvuorollaan ”tieto demokratian perustana”.

Ensimmäisessä keskustelussa puheenjohtajavaltio Ruotsin koulutus- ja tutkimusministeri Mats Persson alusti tutkimusinfrastruktuurien olevan erityisen tärkeitä eurooppalaisen tutkimusalueen (ERA) kehittämiselle. Tutkimusdataa on käytettävä erityisesti vaikuttavuuden (tieteellinen, yhteiskunnallinen, taloudellinen) edistämiseen. Innovoinnista, tutkimuksesta, kulttuurista, koulutuksesta ja nuorisoasioista vastaava komissaari Mariya Gabriel korosti avoimuuden tärkeyttä ja sitä, että tutkimusinfrastruktuurien hallinnointia tulee kehittää. Tarvitaan mekanismeja datan laadun, saatavuuden ja luotettavuuden takaamiseksi.

Jäsenmaiden puheenvuoroissa nousi esiin mm. investointien tärkeys, olemassa olevien rahoitusvälineiden hyödyntäminen uusien sijaan, FAIR-periaatteiden tukeminen ja kumppanuudet samanmielisten kolmansien maiden kanssa. Jäsenmaat tukivat laajasti ”as open as possible, as closed as necessary” –periaatetta. Avoimuuden lisäksi puheenvuoroissa muistutettiin myös turvallisuusnäkökulmasta etenkin nykyisessä geopolitisessa tilanteessa. Kaikki data ei voi olla avoimesti saatavilla, vaan yksityisyyttä on kunnioitettava ja pidettävä huolta Euroopan strategisesta autonomiasta. Puheenvuoroissa nousi esiin myös tutkijoiden (osa korosti nuoria) kouluttaminen ja osaamiseen panostaminen (ml. Suomi) sekä yhteiset ja tunnetut standardit datan käytölle ja käsittelylle. Tällä hetkellä tutkimusdatasta liian suuri osa on tallessa vain tutkijoiden omilla tietokoneilla.

Suomi, kuten usea muukin jäsenmaa korosti eurooppalaisten ja kansainvälisten aloitteiden ja kumppanuuksien kuten EOSC:n (European Open Science Cloud) roolia julkaisujen ja datan avoimuuden yhteisessä edistämisessä. Lisäksi jäsenmaat kertoivat omista kansallisista toimistaan datan avoimuuden lisäämiseksi. Näitä olivat esimerkiksi avoimeen tieteen kansalliset strategiat ja tiekartat ja kansalliset investoinnit datan säilytykseen.

Puheenjohtajamaa Ruotsi aikoo laatia keskustelun pohjalta ei-sitovan poliittisen deklaraation, joka julkaistaan Lundissa järjestettävässä konferenssissa kesäkuussa.

Toisessa keskustelussa tieteellisestä julkaisemisesta puheenjohtajamaa muistutti koronapandemian olleen erinomainen esimerkki avoimen tieteen tärkeydestä ja siitä, miten avoin tiede voi parantaa tiedeyhteisöä ja yhteiskuntaa kokonaisuudessaan. Komissaari Gabriel korosti jaettua sitoutumista avoimeen tieteeseen; EU on jo edelläkävijä, mutta ponnisteluja tulee jatkaa uusien standardien luomiseksi. Komissaari nosti esiin tiedejulkaisemisesta kolme asiaa, joihin keskittyä: 1) kustannusten läpinäkyvyys (erityisesti verovarilla katetut), 2) tuki tutkimustulosten arviointiin ja 3) vertaisarvioinnin tukeminen.

Jäsenmaiden puheenvuoroissa korostui tarve julkaisukulttuurin muuttamiselle: avoimesta tieteestä on saatava uusi normi. Lisäksi mainittiin nopea tiedon levittäminen, tutkimuksen arviointijärjestelmän uudistaminen ja arvioinnin kehittäminen kvalitatiivisempaan suuntaan, tasa-arvo tiedeyhteisössä (sukupuolten välillä ja eri tieteenalojen välillä) ja vertaisarvioinnin laatu. Eksellenssi on taattava eikä se ole ristiriidassa avoimen julkaisemisen ja avoimen tieteen kanssa. Avoin saatavuus on avain tieteen vaikuttavuuteen. Muutama jäsenmaa mainitsi erikseen myös tukevansa CoAra-koalitiota (Coalition for Advancing Research Assessment). Jäsenmaat olivat yksimielisiä siitä, että tarvitaan parempaa yhteistyötä ja koordinointia EU-tasolla, mutta myös laajempi kansainvälinen yhteistyö nousi esiin.

Suomi korosti tieteellisen julkaisemisen tärkeyttä myös muilla eurooppalaisilla kielillä kuin englanniksi. Tutkimukseen perustuva tieto tulisi olla päätöksentekijöiden, asiantuntijoiden ja kansalaisten käytettävissä myös kansallisilla kielillä. Lisäksi tulisi noudattaa UNESCO:n avoimen tieteen suosituksia.

Keskustelu pohjusti avoimesta tieteestä ja tieteellisestä julkaisemisesta toukokuussa annettavia neuvoston päätelmiä. Puheenvuorojen yhteydessä muutama jäsenmaa otti kantaa siihen, että Sveitsi tulee saada mahdollisimman pian Horisontti Euroopan piiriin (AT, DE, NL, SK).

Suomen edustajat:

Tuula Haatainen, työministeri

Ann-Mari Kemell, valtiosihteeri

Piritta Jokelainen, työministerin erityisavustaja

Liisa Huhtala, hallitusneuvos, TEM

Saara Vihko, opetusneuvos, OKM

Taru Löytymäki, erityisasiantuntija, TEM